

KULTURNA BAŠTINA U PROJEKTIMA DIGITALIZACIJE : PRIMJER GAZI HUSREV-BEGOVE BIBLIOTEKE U SARAJEVU

CULTURAL HERITAGE IN DIGITIZATION PROJECTS : EXAMPLE OF GAZI HUSREV-BEY'S LIBRARY IN SARAJEVO

Lejla Kodrić

Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu
Odsjek za komparativnu književnost i bibliotekarstvo
Faculty of Philosophy, University of Sarajevo
Department for Comparative Literature and Library
Science
71 000 Sarajevo
kodriclejla@hotmail.com

Sažetak

U radu se evaluiraju neke mogućnosti reprezentiranja baštinskog znanja kroz digitalizacijske projekte. Također, rad se osvrće na osobitosti bosanskohercegovačke kulturne baštine, tj. na njenu raznolikost i bogatstvo, da bi se, potom, propitale mogućnosti uključivanja bosanskohercegovačkih baštinskih institucija u savremene tokove bibliotekarstva, gdje je kao ogledni primjer razmatran slučaj Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu.

Ključne riječi: kulturna baština, digitalizacija, Bosna i Hercegovina, Gazi Husrev-begova biblioteka

Abstract:

Article explores certain possibilities of representation of heritage knowledge through digitization projects. Also, it points to peculiarities of BIH cultural heritage, its versatility and abundance, and questions possibilities of involving BIH cultural institutions in contemporary mainstreams of librarianship. As an example, a case of Gazi Husrev Bey's Library has been analyzed.

Key Words: cultural heritage, digitizing, Bosnia and Herzegovina, Gazi Husrev-bey's library in Sarajevo

Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu kao bibliotečko-baštinska institucija već stoljećima uspješno realizira ulogu vrijednog prezervatora i promotora kulturne baštine u bosanskohercegovačkom kulturnom kontekstu na mnogo načina, zbog čega je jasno zašto je ovu biblioteku bilo potrebno uključiti u projekte očuvanja i promoviranja baštine uz pomoć najsavremenijih informacijskih pomagala.

Ova biblioteka nameće se kao nezaobilazan segment u očuvanju bosanskohercegovačke pisane baštine, i to uz uvažavanje sljedećih polazišta: vremenskog trenutka u kojem je nastala, funkcije koju je obnašala u svojoj višestoljetnoj prošlosti te s obzirom na sudbinu koja je u agresiji na Bosnu i Hercegovinu zadesila neke druge bosanskohercegovačke biblioteke, dok je fond Gazi Husrev-begove biblioteke u potpunosti očuvan.

Gazi Husrev-begova biblioteka osnovana je 1537. godine u skladu s društvenim običajem uvakufijavanja, općenito raširenim među osmanskim namjesnicima u Bosni, ali i među ljudima mnogo nižeg društvenog statusa – svima onima koji su posjedovali imovinu koju su željeli zaviještati društvenoj zajednici. U vakufnami o svojoj medresi najveći bosanskohercegovački legator Husrev-beg napominje sljedeće:

Što preteče od troškova za gradnju, neka se za to kupi dobrih knjiga, koje će se upotrebljavati u spomenutoj medresi, da se njima koristi ko bude čitao i da iz njih prepisuju oni koji se bave naukom.

Ovo historijsko referiranje za predmetni rad relevantno je jer podsjeća da je Gazi Husrev-begova biblioteka prva poznata javna biblioteka u Bosni i Hercegovini, s tim što princip njene prvobitne javnosti treba shvatiti uvjetno, te ga promatrati u širem kontekstu društvenih odnosa. Naime, iako su vrata biblioteke bila širom otvorena za korisnika uopće, ipak se njenim, od samih početaka iznimno bogatim i raznovrsnim fondom mogao koristiti samo poznavalac orijentalnih jezika (arapskog, turskog i perzijskog) i arapskog pisma, a taj nešto sužen princip javnosti, uvjetovan jezičkom i grafijskom barijerom, s obzirom na veći dio bibliotečkog fonda, ova biblioteka zadržala je do danas. Mada se iz rečenog da zaključiti da je Gazi Husrev-begova biblioteka specijalna biblioteka orijentalnog tipa, namijenjena isključivo određenom profilu educiranog korisnika, u nekim dijelovima predmetnog rada koji slijede pokušat ću ukazati u čemu se ogleda neprocjenjivi značaj ove biblioteke za bosanskohercegovački kulturni i nacionalni identitet uopće, a ne samo za onaj dio bosanskohercegovačkog stanovništva koji se naziva bošnjačkim, kako se to u prvi

mah da pomisliti, te, u skladu s tim, nastojat ću eksplicirati u čemu se ogleda nužnost njena uključivanja u savremene tokove upravljanja baštinskim znanjem.

Pored činjenice da Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu jeste institucija s najdužom bibliotečkom djelatnošću u Bosni i Hercegovini, i to institucija legatskog tipa, što je bitno doprinijelo bogatstvu njena fonda, ova biblioteka orijentalnog tipa, koja usto sadrži niz bibliotečkih jedinica koje su kulturna baština ne samo bošnjačkog već i nebošnjačkog stanovništva u Bosni i Hercegovini, značajna nam je iz još jednog razloga. Naime, sretnim spletom okolnosti i zalaganjem njena osoblja, ova biblioteka iz proteklog rata izašla je s potpuno očuvanim fondom, što je čini nezamjenjivom bibliotečkom institucijom u Bosni i Hercegovini u više razmatranih konteksta. Ne samo da je najbogatija bibliotečka ustanova orijentalnog tipa u Bosni i Hercegovini, pa čak i mnogo šire, na Balkanu, te među najznačajnijim u Evropi, već je i svojevrsna uzdanica u mogućnosti bar djelomične rekonstrukcije jedne druge, također vrlo značajne biblioteke orijentalnog tipa u Bosni i Hercegovini, koja je u Agresiji ciljano i do temelja uništena. U takvoj konstelaciji odnosa, kako sama po sebi, tako i s obzirom na uništene fondove Biblioteke Orijentalnog instituta u Sarajevu te Nacionalne i univerzitetske biblioteke, Gazi Husrev-begova biblioteka nadaje se kao jedna od ključnih bibliotečko-baštinskih institucija kojoj se, s obzirom na prethodno rečeno, u pokušajima očuvanja i prezentiranja građe u kontekstu savremenih tehnologija, prvenstveno digitalizacije, mora posvetiti dužna pažnja.

Stoga je ovaj segment predmetnog rada pokušaj vlastitog doprinosa ukazivanju na značaj ove biblioteke kao kulturno-baštinske institucije u sveukupnom bosanskohercegovačkom kontekstu, a potom i kao pomoći u rekonstruiranju fonda ratom uništenih biblioteka u Bosni i Hercegovini, a sve temeljem razmatranja mogućnosti digitalizacije njene građe.

Trenutačne aktivnosti u vezi s projektom digitalizacije građe u Gazi Husrev-begovoj biblioteci u Sarajevu tek su u inicijalnoj fazi. Razlog tomu je nedovoljna finansijska podrška koja, inače, ne potječe od unutardržavnih institucija i pomagatelja, već prvenstveno od inozemnih ulagatelja, mahom bibliotečkih institucija bliske, orijentalno-specijalističke orijentacije.

Takvo što jasno kazuje da, bez obzira na već više puta naglašavanu ulogu koju ova biblioteka igra kako s obzirom na vrijednost svoje građe, tako i s obzirom na njeno potpuno očuvanje u toku posljednjeg rata, a u kontekstu drugih uništenih biblioteka, ne postoji na državnom nivou uvažavanje ove institucije na način koji je zavrijedila, a samim tim ni adekvatne pomoći. Isto tako, vidna je i nedovoljnost saradnje između institucija koje čuvaju bosanskohercegovačku kulturnu baštinu, pa se finansijski

najisplativiji koncept podjele materijalnih sredstava, ali i odgovornosti među institucijama s istim interesima, prvenstveno digitalizacije građe a radi njena očuvanja i reprezentacije na globalnom nivou, ovdje nadaje neizvodivim.

Bez zajedničkog, nadređenog pokroviteljstva i orijentira, svaka bibliotečka institucija, čini se, izlazi u susret promjenama u informacijskom okruženju u skladu s vlastitim finansijskim mogućnostima, a nerijetko i u ovisnosti o spremnosti inostranih ulagatelja da pomognu.

Upravo zahvaljujući ovakvim finansijerima, Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu trenutno realizira projekt konverzije analognih formata u digitalne, i to isključivo u onu formu digitalnih objekata koju nazivamo mjesno dostupnim elektronskim publikacijama. Kako podsjeća Sofija Klarin (2000: 160), ISBD(ER), između ostalog, donosi podjelu elektronske građe i prema načinu pristupa, odnosno njene «dohvatljivosti», pa razlikujemo mjesno dostupnu i daljinski dostupnu elektronsku građu:

Mjesno dostupna elektronička građa je građa čiji materijalni nositelj može biti opisan. U engleskom se jeziku često susreću i ovi nazivi: **fixed documents, electronic publication in physical format, physical format fixed publication, off-line publication, tangible publications**. Temeljno je svojstvo mjesno dostupne građe njezina «dohvatljivost», odnosno činjenica da je korisnik može primiti u ruku, za razliku od daljinski dostupne građe. Da bi se mogla koristiti, materijalni se nositelj mjesno dostupne građe (npr. disk, disketa, kaseta, CD-ROM) treba umetnuti u računalo ili vanjske dijelove računala.

Daljinski dostupna elektronička građa često se naziva i **on-line građa, mrežna građa**, odnosno **online publications/documents, networked electronic publications**. Za razliku od mjesno dostupne elektroničke građe, daljinski dostupna elektronička građa nema «dohvatljiva» materijalnog nositelja kojim se korisnik može direktno služiti, već se pristup takvoj građi, odnosno njezinu sadržaju može jedino ostvariti korištenjem ulazno-izlazne jedinice, npr. terminala, povezane u računalni sustav. Daljinski dostupna elektronička građa može se dodatno podijeliti na građu koja je javno dostupna u okviru globalnih svjetskih mreža, kao što je Internet, te građu koja ima ograničen pristup i može se koristiti samo u okviru neke ograničene mreže.

Dakle, u Gazi Husrev-begovoj biblioteci trenutno se obavlja proces konvertiranja analognih formata u digitalne, i to u mjesno dostupnu elektronsku građu, odnosno CD-ROM, kroz postupak snimanja visokokvalitetnim digitalnim kamerama. S obzirom da ova biblioteka objavljuje svoje štampane kataloge, uz on-line katalog dostupan putem mreže, početni kriterij digitalizacije bio je hronološki slijed jedinica u katalogu, na način da se digitalizirao samo po jedan primjerak svake fizičke jedinice, da bi se, kada je

projekt dobio na snazi, taj opseg proširio na sve jedinice građe. S obzirom da je takvo što iznimno zahtjevan i skupocjen poduhvat, u Biblioteci predviđaju da će se proces odvijati još cijeli niz godina. U korist Biblioteke prilikom realizacije procesa digitalizacije išla je činjenica da su svi rukopisi u ovoj biblioteci, kao i stara štampana građa, u jako dobrom stanju zahvaljujući, između ostalog, i stalnim konzervatorskim i restauratorskim nastojanjima, kojima ova biblioteka posvećuje adekvatan značaj, pa nije postojala bojazan da će sam proces digitalizacije ugroziti njihovo stanje.

Isto tako, Biblioteka za svoje korisnike pribavlja mjesno dostupnu elektronsku građu drugih biblioteka srodne, specijalističke orijentacije.

Pristup daljinski dostupnoj elektronskoj građi ove biblioteke realizira se, za sada, isključivo na inicijalnom nivou, u vidu mrežno dostupne foto web-galerije. Samo mali broj bibliotečkih primjeraka, i to ne u svojoj cjelovitoj verziji, prezentira se putem mreže svim korisnicima zainteresiranim za kulturnu i pisanu baštinu Bosne i Hercegovine, za njenu orijentalnu knjigu, kao i historiju uopće. Putem mreže prezentirani su samo rukopisni primjerci, a kriteriji njihova odabira ogledali su se u sljedećem: starost rukopisa, opremljenost iluminacijama, što je bitna odlika orijentalne knjige, kao i rukopisne knjige uopće, ali i prepisivački ili autorski udio prepisivača/autora naših podneblja. Ovim kriterijima vođena je izgradnja manje web-galerije, što je posve u skladu s upravljačkim trendovima digitalnih zbirki u bibliotekama koje ulaze u takve projekte diljem svijeta.

Što se upravljanja bibliotečkim fondovima tiče, ova biblioteka rješenje problema zaštite građe nije prepoznala u digitalnoj, već u mnogo starijoj tehnologiji mikrofilmiranja građe.

Digitalizacija kao vid stvarne zaštite građe u ovom trenutku više je nego upitna s obzirom na probleme migriranja medija i potrebe stalnog prijenosa sadržaja na savremenije medije, što je posebno opasno za rukopisnu građu zbog njene trošnosti i lomljivosti, koja bi stalnim konvertiranjem bila još više ugrožena. Stoga, Gazi Husrev-begova biblioteka još od kraja rata, bivajući svjedokom uništenja drugih bosanskohercegovačkih biblioteka te uplašena mogućnošću mehaničkog uništavanja rukopisa, mikrofilmira svoju građu u svrhu njene zaštite, pa je tako do sada pohranjena i zaštićena cjelokupna rukopisna zbirka, kao i svi naslovi i svi brojevi periodičkih publikacija koje Biblioteka posjeduje. Proces se nastavlja i dalje, s nastojanjem da se na mikrofilmu pohrane sve bibliotečke jedinice.

Pritom, čini se da bi najadekvatnije rješenje za ovu biblioteku, ali i za sve biblioteke slične orijentacije i fondova, u ovom trenutku bila tzv. hibridna konverzija, koja podrazumijeva mikrofilmiranje građe u svrhu njene zaštite,

a potom njenu digitalizaciju s ciljem omogućavanja pristupa korisniku putem mrežnih sistema. Za izvorno digitalnu građu prihvatljiv je isti proces, koji bi sada, logično, tekao u suprotnom smjeru.

Uputno je još jednom podsjetiti na činjenicu da je ova biblioteka nepresušan izvor informacija o bosanskohercegovačkoj kulturnoj baštini te je, u skladu s tim, zanimljiva s paleografskog, historijskog, književnog i uopće obrazovnog stajališta, pa je prezentacija i očuvanje njenih fondova zajednički interes svih Bosanaca i Hercegovaca.

Iako Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, s obzirom na finansijska ograničenja, trenutno ne namjerava omogućiti bibliotečkom korisniku pristup većem dijelu svoje građe putem globalne mreže, odnosno na način daljinski dostupne elektronske građe, ipak, na unutarinstitucionalnoj razini postoje neke ideje koje bi se željele realizirati u budućnosti.

Naime, Biblioteka svakodnevno osvježuje značaj promoviranja kulturne baštine putem mreže i nastoji iznaći finansijska rješenja koja bi joj pomogla u tomu.

Prije započinjanja projekta digitalizacije, najčešće selektivne digitalizacije odabranih publikacija iz fonda, postavlja se pitanje kriterija odabira građe za digitalizaciju, naravno za ovu bibliotečko-baštinsku instituciju relevantnog selekcijskog kriterija za rukopisnu i staru štampanu građu. Neki od preduvjeta za pokretanje bilo kojeg projekta digitalizacije, a koji su istovremeno primjenjivi i na digitalizaciju rukopisne i stare štampane građe, jesu sljedeći:

- Autorsko pravo – ima li biblioteka pravo preoblikovati građu i distribuirati je ograničeno ili neograničeno,
- Vrijednost – prednost ima građa velike vrijednosti kako bi se očuvala te rukovanje izvornikom svelo na najmanju moguću mjeru,
- Upotreba – digitalizira se ona građa za kojom postoji velika potražnja,
- Prihvatljivost nastalih digitalnih objekata – kvaliteta objekta,
- Pomoć pri pristupu digitalnim objektima – indeksi, baze podataka digitaliziraju se jer u novom formatu također predstavljaju pomoć. (Vrana 2004: 83)

Problem autorskih/intelektualnih prava, inače jedan od primarnih problema koje u vezi s projektom digitalizacije treba razriješiti, u kontekstu Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu ne predstavlja osobite teškoće, s obzirom na to da se u projekt digitalizacije mahom uključuje rukopisna i stara štampana knjiga, za koju su autorska/intelektualna prava posve jasna i uređena.

Što se digitalizacije građe s obzirom na njen vrednosni kriterij kako materijalni, tako i sadržajni tiče, jasno je da prednost ima građa velike vrijednosti prema oba ova

kriterija, i to s ciljem očuvanja te građe. U Gazi Husrevbegovoj biblioteci najvredniji primjerci jesu rukopisne knjige, i to mnoge iznimne starosti, pa bi stalno posezanje za izvornicima postepeno narušavalo opstojnost ovih informacijskih izvora. Isto tako, mnoge od ovih bibliotečkih jedinica, kao što je već spomenuto, interesantne su i s obzirom na svoje materijalno uobličenje, a ne isključivo s obzirom na njihov sadržaj, pa bi prezentacija tih jedinica putem globalne mreže predstavljala onaj vid iskorištavanja digitalne tehnologije i mrežnih sistema koji se smatraju reprezentacijskim. Ovakav način reprezentiranja kulturne baštine značio bi otvaranje bogatstva vlastitih bibliotečkih zbirki prema svijetu, a isto tako i mogućnost učešća u reprezentacijskim projektima globalnih razmjera s institucijama bliske orijentacije. Za sada, takvu ulogu igra, u ovom konkretnom slučaju, foto web-galerija, nažalost još uvijek bez pokušaja njena uključenja u globalne virtualne reprezentacijske izložbe, čime bi i korisnik, bez obzira na svoju fizičku situiranost, mogao «iščitavati» bosanskohercegovačku kulturnu baštinu, a da pritom ne dolazi u susret s njenim analognim inačicama. Naravno, usko profilirani tip korisnika, npr. za paleografe, filologe, orijentaliste i sl., samo fizički susret s izvornikom može zadovoljiti i predstavljati istinski vid informiranja, ali su, isto tako, brojni korisnici kojima se informacijska potpora može pružiti putem mreže, odnosno dobro organiziranih i metapodacima adekvatno popraćenih digitalnih zbirki.

Opće je stajalište kako u teoriji, tako i u praksi bibliotekarstva da se korisniku osigurava ona građa za kojom postoji velika potražnja. Razmatrajući u tom kontekstu problem buduće selektivne digitalizacije građe fondova Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu, nada se važnim razmotriti koji su njeni najčešći korisnici te koji bi, prema tome, bili najčešći potencijalni mrežni korisnici. S obzirom na to da se radi o specijaliziranoj biblioteci orijentalnog tipa, njeni najčešći korisnici jesu orijentalisti, filolozi, paleografi, historičari, historičari kulture, historičari umjetnosti, studenti islamskih znanosti, kao i studenti historije, orijentalnih ili ovdašnjih književnosti, historije umjetnosti, ali i mnogi drugi. Upravo s obzirom na ovu ciljnu skupinu, iznimno je važno pokretanje digitalizacijskih projekata koji bi omogućili korištenje građe putem mrežnih sistema, i to na način mrežnog prezentiranja manje ili više cjelovitih tekstova, pogotovo onih potrebnih u obrazovnom procesu. Kao vid unapređenja mogućnosti obrazovanja, Biblioteka bi što prije trebala mrežno predstaviti ne samo vlastitu građu prijeko i gotovo stalno potrebnu istraživačima i studentima već i sistemom poveznica uputiti korisnika na digitalne zbirke u svijetu koje mu sadržajima ili na osnovu nekog drugog kriterija mogu biti od pomoći. Također, Biblioteka bi trebala podrazumijevati da su za njene bibliotečke jedinice na orijentalnim ili nekim drugim jezicima zainteresirane i

one korisničke skupine koje ne poznaju te jezike, pa bi, u idealnom slučaju, trebala organizirati prevodilačku djelatnost poradi prijevoda na ovdašnje i na bar jedan od svjetskih jezika, naravno ukoliko odluči pružati informacije za korisnike mreže uopće, a ne samo za usko profilirani korisnički tip. S druge strane, takvo što Biblioteci može nametnuti u skorije vrijeme i sam korisnik u zajednici navikloj da svoje informacijske potrebe zadovoljava, ako ne u cijelosti, onda bar djelomično putem mrežnih sistema. Isto tako, kako ispravno primjećuje Tinka Katić (2003: 38), nužno je prilikom projekta digitalizacije uvažavati raznolike informacijske potrebe, pogotovo s obzirom na bibliotečke institucije koje su potpora kako znanstvenoistraživačkom radu, tako i istraživanju baštine te intelektualne historije.

Pri odabiru stare građe za digitalizaciju osnovni je kriterij njezina vrijednost koja se može razumjeti kao sadržajna vrijednost i formalna vrijednost. Što se tiče sadržajne vrijednosti stare građe, uobičajeno je bilo posebno isticati znanstvena djela. Međutim, zanemarena područja umjetnosti i književnosti neizostavna su i fundamentalna pri istraživanju i rekonstrukciji kulturne i intelektualne povijesti nekog razdoblja pa bi stoga trebalo uravnotežiti izbor građe tako da budu jednako zastupljena i znanstvena i umjetničko-literarna područja. Nasuprot proučavanju tzv. «visoke» kulture, otvaraju se i nova znanstvena polja koja se bave istraživanjem društvenih, kulturoloških i političkih prilika i pojava, pa čak i životne svakodnevnice neke zajednice.

U skladu s prethodno kazanim, Gazi Husrev-begova biblioteka u Sarajevu, s obzirom na sadržajni aspekt svoje građe, posjeduje svjedočanstva intelektualnog rada kako znanstvene, tako i umjetničko-književne prirode. Time se nada se kao institucija u kojoj se bilo fizičkim dolaskom u biblioteku, bilo on-line pristupom zbirkama u budućnosti otvara mogućnost i npr. novohistoricističkog iščitavanja historije i kulturne baštine, i to ne samo s obzirom na znanstvene tekstove i učestalo razumijevanje književnosti kao «historije odozdo», već i s obzirom na bogatu zbirku tzv. sitne ili efemerne građe, čiji nam leci, proglasi, razglednice i slični materijali mogu biti od presudne pomoći u rekonstruiranju kulturne baštine i historije Bosanaca i Hercegovaca.

Bilješke

¹O pojmu uvakufijavanja, odnosno legatorstva, usp. Begović (1963) i Čerimović (1935).

²Vakufnama je isprava kojom se utemeljuje zaklada ili vakuf. Isto tako, pod pojmom se podrazumijeva i odredba o upotrebi i upravljanju vakufom. Prijepis originalne vakufname o osnivanju Gazi Husrev-begove biblioteke u Sarajevu čuva se u ovoj biblioteci.

³Obrazovna institucija, prvenstveno teološkog karaktera, u kojoj se obrazovalo muslimansko stanovništvo, a koja je i u vremenu o kojem govorimo uključivala profane oblasti

proučavanja te je po dosezima u njihovu razumijevanju bila gotovo ravnopravna novootvorenim, evropskim univerzitetima.

⁴ URL: <http://www.ghbibl.com.ba>

⁵ U vezi s bogatstvom fonda Gazi Husrev-begove biblioteke nužno je ukratko ukazati na njene, za bosanskohercegovačku pisanu baštinu, najdragocjenije primjerke. Fond Gazi Husrev-begove biblioteke broji oko 80.000 svezaka knjiga, naslova časopisa i dokumenata na orijentalnim jezicima te bosanskom, hrvatskom, srpskom jeziku, kao i na nekim evropskim jezicima. Od toga je 10.000 kodeksa rukopisa, uz oko 20.000 većih i manjih djela iz islamskih znanosti, znanosti o orijentalnim jezicima i lijepe književnosti. Na bosanskom, hrvatskom, srpskom jeziku te na nekim evropskim jezicima je 25.000 štampanih knjiga. Periodiku čine najstarije novine i časopisi štampani u Bosni i Hercegovini, kao i gotovo svi naslovi muslimanskih/bošnjačkih novina i časopisa koji su izlazili ili danas izlaze u Bosni i Hercegovini. Službeni list Vilajeta bosanskog *Bosna*, koji je izlazio u periodu od 1866. do 1878., gotovo je u cijelosti pohranjen u ovoj biblioteci. I list *Sarajevski cvjetnik*, koji je izdavao prvi Bošnjak novinar u Bosni i Hercegovini Mehmed Šaćir Kurtćehajić (umro 1872. u Beču), gotovo je kompletan, kao i bosanskohercegovačke novine koje je po svom dolasku počela objavljivati austrougarska vlast. Isto tako, skoro svi muslimanski/bošnjački listovi koji su izlazili u Bosni i Hercegovini nalaze se u Biblioteci. Kalendar muslimanskih/bošnjačkih društava, kao i oni što su ih pojedinci izdavali (npr. Edhem Mulabdić), uz salname vilajetske (s područja Bosne i Hercegovine), ali i austrougarske uprave, cjelovito su pohranjeni jedino u ovoj biblioteci. Vrijedna je i zbirka novina i časopisa na orijentalnim jezicima. Zbirka dokumenata koji se odnose na prošlost Bosne i Hercegovine broji oko 4.000 jedinica. Biblioteka posjeduje 1.400 vakufnama iz Bosne i Hercegovine, originalnih ili u ovjerenom prijepisu. Sidžila sarajevskog senatskog suda ima 86. Muvekkitova *Povijest Bosne*, u prijepisu Muhameda Enverija ef. Kadića, ima četiri sveska. Naročito je značajan autograf *Ljetopisa* sarajevskog hroničara Mula-Mustafe Bašeskije, koji obuhvata vrijeme od 1747. do 1804. godine. Značajna je i zbirka fotografija, plakata, proglaša i letaka. Najstariji rukopis u Gazi Husrev-begovoj biblioteci je teološko-mističko djelo *Ihja ulumud-din* Ebu-Hamida Muhameda el-Gazalija (umro 1111.), prepisano 1131. Pored ogromnog broja rukopisa stranih autora, posebna vrijednost Biblioteke ogleda se u posjedovanju djela čiji su autori Bosanci i Hercegovci. Među ovim rukopisima ima i autografa. Spomenut ću samo najznačajnije takve autore. Hasan Kafija Pruščak (umro 1616.) jedan je od najplodnijih pisaca na orijentalnim jezicima ovih podneblja. Pisao je djela iz područja filozofije, islamskog prava, historije i

politike, a Biblioteka posjeduje 23 prijepisa, odnosno autografa njegovih djela. *Temelji mudrosti o uređenju svijeta*, političko-moralna rasprava o uređenju države i društva, djelo je po kojem je Hasan Kafija najviše poznat u svijetu. Također, Biblioteka posjeduje 16 rukopisa, od čega 8 autografa, Mustafe Ejubića-Šejh Juje (umro 1707.), jednog od većih i plodnijih prozaijskih pisaca na orijentalnim jezicima iz Bosne i Hercegovine. Pored rukopisa još velikog broja autora koji su pisali na orijentalnim jezicima, a bosanskohercegovačkog su porijekla, Biblioteka posjeduje još niz dragocjenosti. Od prvih deset štampanih knjiga u štampariji Ibrahima Muteferrike u Istanbulu (prva štamparija otvorena 1727.), Biblioteka posjeduje 3 djela, a jedno od njih je i *Tarihi Bosna* ili *Historija Bosne* Omera Novljanina (18. st.). Sidžili sarajevskog šerijatskog (vjerskog) suda, kojih u Biblioteci ima 86, obuhvataju period od 1552. do 1852., i značajni su za proučavanje političke, kulturne i privredne prošlosti Sarajeva, a često i Bosne i Hercegovine. Na temelju ostavinskih rasprava koje su zabilježene u sidžilima, može se proučavati historija sarajevskih porodica, njihovo imovinsko stanje, kao i dostignuta intelektualno-kulturna razina njihovih članova, s obzirom da sidžili, pored ostalog, upućuju i na knjige koje su pojedine porodice posjedovale u vidu manjih ili većih privatnih kolekcija. Rukopisi ove biblioteke danas su posebno interesantni i zbog svoje likovne opreme. Uz kaligrafiju arapskog pisma, likovna oprema činila je sastavni dio rukopisa, posebno Kur'ana i njegovih dijelova. Među ukrašenim primjercima ističe se i jedan koji je prepisala prepisivačica Amina Čelebija 1746. godine. I povezi rukopisa posvećena je velika pažnja, a kao svjedočanstvo tome i danas se dvije ulice sarajevske Baščaršije zovu Veliki i Mali Mudželiti (mudželit – arap. knjigovezac). Biblioteka posjeduje i značajnu zbirku fotografija istaknutih bosanskohercegovačkih ličnosti, građevinskih objekata, kao i razglednica iz svih mjesta Bosne i Hercegovine. Uz već spomenute zbirke letaka i proglaša, ove jedinice bibliotečke građe vrijedni su primjerci za proučavanje bosanskohercegovačke prošlosti.

⁶ 18. 5. 1992. uništena je rukopisna zbirka Orijentalnog instituta u Sarajevu, koja je sadržavala 5.236 kodeksa na arapskom, turskom i perzijskom jeziku, a najstariji tekstovi bili su zabilježeni 1.023. U potpunom uništenju fonda nastradalo je i 7.156 rukopisa nastalih u periodu od 16. do 19. st. i preko 200.000 dokumenata iz nekadašnjeg Turskog arhiva. Referentna zbirka s 15.000 volumena također je uništena. Nešto kasnije, 25. 8. 1992. u ratnom požaru nastradala je i Nacionalna i univerzitetska biblioteka Bosne i Hercegovine. Tom prilikom izgorjelo je, približno, 1.200.000 knjiga i oko 10.000 nizova periodičnih publikacija.

Napomena: Rad je nastao 2005. godine

Literatura

1. Aparac-Jelušić, Tatjana. *Funkcionalna analiza radnog procesa u svjetlu novih teorija o planiranju i upravljanju informacijskim ustanovama*. // Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko muzejsko društvo, 2000. Str. 37-48.
2. Bakaršić, Kemal. *Fragmenti kulturne historije Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Magistrat, 2005.
3. Begović, Mehmed. *Vakufi u Jugoslaviji*. Beograd : Srpska akademija nauka i umetnosti, 1963.
4. *Berlinska Deklaracija o otvorenom pristupu znanju*.
URL: http://www.zim.mpg.de/openaccess/berlin/berlin_declaration.pdf (20. 10. 2005.).
5. Borgman, Christine L. *Od Gutenbergovog izuma do globalnoga informacijskog povezivanja : pristup informaciji u umreženom svijetu*. Lokve/Zadar : Naklada Benja Zadar ; Gradska knjižnica Zadar, 2002.
6. Chowdhury, Gobinda ; Chowdhury, Sudatta. *Introduction to Digital Libraries*. London : Facet Publishing, 2003.
7. Cleveland, Gary. *Digital Libraries: Definitions, Issues and Challenges*. Ottawa : IFLA, 1998.
8. Čerimović, Mehmed Ali. *O vakufu (šerijatsko-vakufsko pravo)*. Sarajevo : Vrhovno vjersko starješinstvo, 1935.
9. Faletar-Tanacković, Sanjica. *Mogućnosti suradnje baštinskih ustanova – odabrani europski projekti*. // Izazovi pisane baštine: zbornik radova u povodu 75. obljetnice života Aleksandra Stipčevića / urednica Tatjana Aparac-Jelušić. Osijek: Filozofski fakultet, 2005. Str. 193-205.
10. Hadžiosmanović, Lamija. *Biblioteke*. // Pisana riječ u Bosni i Hercegovini / odgovorni urednici Alija Isaković i Milosav Popadić. Sarajevo: Veselin Masleša, 1982. Str. 285-295.
11. Katić, Tinka. *Digitalizacija stare građe*. // Vjesnik bibliotekara Hrvatske. 46, 3-4 (2003), str. 33-47.
12. Kelly, Annette ; Fagan, Domitilla. *Not only Shamrocks: Digitising Local Studies Material in Ireland*. // Cultivate Interactive, 8(2002)
URL:
<http://www.cultivate-int.org/issue8/digitisation>
(14. 12. 2005).
13. Klarin, Sofija. *Pristup digitalnoj baštini*. // Edupoint. (2005), god. 5.
URL:
<http://www.carnet.hr/casopis/31/clanci>
(11. 9. 2005.).
14. Križaj, Lana. *Europska mreža o baštini*. // Seminar

Arhivi, knjižnice, muzeji: mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture: zbornik radova / uredile Mirna Willer i Tinka Katić. Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2002. Str. 39-47.

15. Kujundžić, Enes. *Memoria Bosniaca: References of Bosnia and Herzegovina*. Sarajevo: Međunarodni centar za mir, 2001.

16. Miller, Paul ; David Dawson ; John Perkins. *Standing on the Shoulders of Giants: Efforts to Leverage Existing Synergies in Digital Cultural Content Creation Programmes World-wide*. // Cultivate Interactive, 5(1 October 2001)
URL:

<http://www.cultivate-int.org/issue5/giants/> (15. 12. 2005.).

17. Mulholland, Paul ; Zdenek Zdrahal ; Trevor Collins. *CIPHER: Enabling Communities of Interest to Promote Heritage of European Regions*.
URL:

<http://www.cipherweb.org> (14. 12. 2005.).

18. Mušnjak, Tatjana. «Pamćenje svijeta». // Arheološki vjesnik. God 36 (1993). str. 223-253.

19. Pilaš, Irena. *Novi mediji – poučavanje i baština*. // Školska baština. Rijeka : Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske ; Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci, 2000. Str. 51-56.

20. *Smjernice za korištenje elektroničkih informacija : kako postupati sa strojno čitljivim podacima*. Zagreb : Hrvatski državni arhiv, 1999.

30. Stančić, Hrvoje. *Digitalizacija kao mogućnost zaštite i predstavljanja baštine*. // Školska baština. Rijeka : Ministarstvo prosvjete i športa Republike Hrvatske ; Prva sušačka hrvatska gimnazija u Rijeci, 2000. Str. 57-61.

31. Vrana, Radovan. *Izgradnja digitalnih zbirki : određivanje i izbor kriterija za digitalizaciju knjižnične građe*. // Seminar Arhivi, knjižnice, muzeji : mogućnosti suradnje u okruženju globalne informacijske infrastrukture / uredila Tinka Katić. Zagreb : Hrvatsko knjižničarsko društvo, 2004. Str. 79-86.

